

Adam Adrian Ostanek

Wojskowa Akademia Techniczna

ORCID: 0000-0003-0801-811X

Drugoplanowi ojcowie Niepodległej. Wilhelm Kalwas (1896–1978)

Słowa kluczowe

Wilhelm Kalwas, I wojna światowa, Legiony Polskie, Wojsko Polskie, II Rzeczpospolita

Streszczenie

Każda kolejna rocznica odzyskania niepodległości staje się okazją do dyskusji na temat życiorysów Ojców Niepodległej. Wciąż niestety brak jest badań poświęconych ludziom, których nazwać można byłoby drugoplanowymi ojcami Niepodległej, tj. tym, którzy jako ochotnicy, szeregowcy, bili się na wszystkich frontach I wojny światowej za Polskę. Celem artykułu jest ukazanie sylwetki Wilhelma Kalwasa, który jak setki tysięcy Polaków, w obliczu wojny 1914–1918, a następnie walk o granice odrodzonej Rzeczypospolitej, właśnie jako ochotnik, stanął do walki z bronią w ręku. Podstawę źródłową pracy stanowią materiały archiwalne zgromadzone w Centralnym Archiwum Wojskowym, jak również dokumenty przechowywane przez jego syna Andrzeja. Ponadto wykorzystano opracowania naukowe poświęcone działaniom Legionów Polskich oraz wspomnienia. Materiały ilustracyjne pochodzą ze zbiorów Andrzeja Kalwasa.

Wilhelm Kalwas na przełomie 1919/1920 roku

W latach 20. i 30. XX wieku przystąpiono do różnego rodzaju badań naukowych, mających upamiętnić polski czyn zbrojny z lat 1914–1921. Skupiano się jednak bardziej na analizie przebiegu działań zbrojnych na poszczególnych frontach, niż na bezpośrednich zasługach ludzi, szczególnie z niższego szczebla. Takie podejście nawet nie dziwi – dokumenty z okresu wojny dopiero porządkowano, tworzone archiwa, przy czym dostęp do nich nie był powszechny. Przez cały okres międzywojenny trwał także proces odznaczania za działalność niepodległościową, prowadzoną przed 1914 rokiem oraz czynny z lat wojennych, jeśli żołnierz nie został za nie odznaczony.

Wybuch II wojny światowej zahamował proces honorowania bohaterów z lat 1914–1921, a jej zakończenie w 1945 roku spowodowało, że Polska, choć formalnie istniała, nie była ani suwerenna, ani niepodległa. Nie było w każdym razie w niej miejsca na badania naukowe poświęcone dziejom I wojny światowej, a już na pewno nie wojnie polsko-rosyjskiej. Przez niemal pół wieku ten temat badany był powierzchownie i z pominięciem istotnych elementów.

Dość łaskawie obeszła się II wojna światowa z polskimi dokumentami wojskowymi przechowywanymi w międzywojniu w Centralnym Archiwum Wojskowym, bowiem w dużej mierze zostały zachowane. Dbając jednak o dobre relacje ze Związkiem Sowieckim, nie badano dokumentów dotyczących walk niepodległościowych. Paradoksalnie, jedynie funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa mieli możliwość w latach 40. i 50. je studiować, ale to w celu sfabrykowania zarzutów wobec osób uważanych za wrogów nowego ustroju.

Bohaterowie walk o niepodległość, o ile przetrwali po 1939 roku więzienia i obozy sowieckie oraz niemieckie, a następnie, po 1945 roku, także polskie, żyli skromnie i starali się nie zwracać na siebie uwagi. Władzom tacy bohaterowie nie byli potrzebni, a i oni sami nie chwalili się często nawet najbliższym swoją działalnością niepodległościową. Część z nich, z biegiem czasu, decydowała się nawet na spisanie wspomnień, ale z oczywistych przyczyn były one składane do szuflad z nadzieją na „lepsze czasy”, w których będzie można je komuś przekazać¹. Najodważniejsi, którzy próbowali je upubliczniać, byli inwigilowani, prześladowani, a materiały spisane przez nich po prosu konfiskowano².

Sytuacja w zakresie możliwości prowadzenia badań nad polskim czynem zbrojnym z lat 1914–1921 istotnie zmieniła się po 1989 roku. Zniknęła cenzura, a do okresu walk o niepodległość i granice zaczęto wracać. Niestety, ojcowie Niepodległej w zdecydowanej większości odeszli już do tej pory na wieczną wartę. Kiedy umierali w PRL, nikt – poza rodziną – nie żegnał ich z należnymi honorami.

Od końca lat 80. XX wieku doczekaliśmy się licznych opracowań dotyczących zarówno wojny polsko-rosyjskiej, jak i jej pierwszoplanowych bohaterów. Każdy dziś zna nazwiska takich żołnierzy,

¹ Przykładem mogą być wspomnienia wojenne Zygmunta Hawlinga, odnoszące się do jego udziału w działaniach wojennych z lat 1914–1921: Z. Hawling, *Pamiętnik wojenny z lat 1914–1921* (oryginał rękopisu w trakcie opracowywania przez autora).

² Takie były losy w latach 60. XX w. weterana wojny polsko-bolszewickiej, żołnierza 13. Pułku Ułanów Wileńskich, ułana Stefana Szykiewiczza, który po spisaniu przez siebie niemal kroniki szlaku bojowego swego pułku za okres 1918–1920, doczekał się ze strony Służby Bezpieczeństwa PRL szykan, a jego wspomnienia uległy konfiskacie. Odnalezione niedawno w archiwum, zostały w 2018 r. opracowane i wydane przez Dianę Maksimiuk. Vide: S. Szykiewicz, *Wspomnienia z wojny 1918–1920 ułana 13. Pułku Ułanów Wileńskich*, wprowadzenie i opracowanie D. Maksimiuk, IPN, Białystok–Warszawa 2018.

jak Józef Piłsudski, Tadeusz Rozwadowski, Władysław Sikorski, Edward Śmigły-Rydz, Józef Haller czy Władysław Belina-Prażmowski. Prawdziwi pasjonaci znają nazwiska szerszego kręgu dowódców z tamtych lat, którzy zajęli ważne miejsce w historii najnowszej Polski. Każdy z nich doczekał się najczęściej już swojej biografii (często niejednej)³. Każdy z nich, swoją ciężką pracą, zasłużył na należne mu w historii miejsce.

Uzasadnionym może być zatem stwierdzenie, że gdy o nich mówimy, określić ich możemy ojcami Niepodległej, a precyzyjniej nawet byłoby, pierwszoplanowymi ojcami Niepodległej. Celowo użyłem określenia „pierwszoplanowi”, bo dowodzili, ponosząc przede wszystkim odpowiedzialność choćby za życie swoich podkomendnych. Ci ostatni natomiast, to właśnie „drugoplanowi” ojcowie Niepodległej – szeregowi żołnierze, wykonujący „tylko” rozkazy, ale niemal cały czas na pierwszej linii. Zapomina się o nich, choć byli także bohaterami.

Liczebność biorących udział w walkach o Polskę żołnierzy szeregowych była ogromna i to spowodowało, że pozostali anonimowi. Nie zdążono przebadać skrupulatnie ich zaangażowania przed 1939 rokiem, a po 1945 roku nie pozwalano na to. Ile dziś wiemy o tych drugoplanowych ojcach Niepodległej? Niewiele, choć przyznać trzeba, że szczególnie w ostatnim okresie instytucje powołane do prowadzenia badań nad najnowszą historią Polski realizują różne projekty, aby ten stan choć częściowo zmienić⁴. Samodzielni badacze naukowci również nie ustają w wysiłkach, aby ukazać współczesnemu pokoleniu Polaków wkład przodków zarówno z kraju, jak i z zagranicy, w odrodzenie Rzeczypospolitej⁵. Nadal jednak większość z tych

³ Przytaczanie pełnej bibliografii wymienionych tu osób wydaje się zbędne, miałyby ona zresztą bardzo dużą objętość. Dodać można jedynie, że wiele z nich, ze względu na swoją jakość, doczekało się licznych wznowień.

⁴ Przykładowo w ciągu ostatnich lat Instytut Pamięci Narodowej, w ramach serii Bohaterowie Niepodległej, przystąpił do opracowywania i publikowania biogramów postaci (żołnierzy, harcerzy, księży i in.), uczestniczących w zmaganiach o niepodległość Rzeczypospolitej w latach 1914–1918 oraz w walkach o granice Polski Odrodzonej w latach 1918–1921. Wszystkie wydane w ramach serii tomy mają charakter około 40-stronnicowych ilustrowanych opracowań popularnonaukowych, zredagowanych w bardzo przystępny sposób.

⁵ Np. T. Kopański, *Waleczni na polu chwały. Żołnierze polscy w wojnie z Rosją Sowiecką 1919–1920*, Wydawnictwo WCEO, Warszawa 2010; *Lwowiaka droga do Niepodległej. Pamiętnik wojenny Zygmunta Hawlinga (1914–1921)*,

bohaterów pozostaje anonimowa, a należy im się – jeśli istnieją ku temu przesłanki i możliwości badawcze – choćby krótkie wspomnienie. W tej kwestii historiografia polska ma zatem jeszcze wiele do zrobienia.

Warto dodać, że łatwiej jest odtwarzać losy tych, którzy po zakończonej wojnie w 1921 roku albo kontynuowali karierę wojskową, awansując na stopnie oficerskie, albo zajmowali stanowiska w urzędach administracji cywilnej lub też odnosili sukcesy w dziedzinach nauki czy sztuki. Grupa takich osób stanowi jednak tylko ułamek ogółu. Większość bohaterów tamtych lat, zrzuciwszy mundur, powróciła w swoje rodzinne strony i niejednokrotnie starając się uzupełnić wykształcenie, próbowała znaleźć swój sposób na życie. Wielu z nich skorzystało z możliwości otrzymania przydziałów ziemi dla weteranów walk o niepodległość, aby w ten sposób zabezpieczyć przyszłość swojej rodzinie. Ogromna większość włączała się w proces odbudowy kraju oraz angażowała w działalność szeregu organizacji społecznych na poziomie lokalnym. Zapewne, gdyby nie okres komunizmu, z biegiem lat byłiby wyróżniani za swoją postawę. Z pewnością, podobnie jak pozostających przy życiu w okresie międzywojennym powstańców styczniowych czy współcześnie żołnierzy Armii Krajowej, zapraszano by ich na uroczystości państwowe i stawiano młodemu pokoleniu za wzór. Nie było im to jednak dane.

Warto podjąć chociaż próbę przybliżenia w ogólnym zarysie sylwetek bohaterów tamtych wydarzeń. Zdarza się, że do dziś żyją jeszcze dzieci tych żołnierzy. To zatem ostatnia okazja nie tylko zobaczenia wielu unikatowych pamiątek rodzinnych, ale także usłyszenia indywidualnych historii i poznania późniejszych losów każdego z takich żołnierzy.

Jednym z takich bohaterów walk o niepodległość Polski był Wilhelm Kalwas – w okresie międzywojennym oficer zawodowy, po II wojnie światowej prześladowany i więziony. W czasie

wstęp i opracowanie A.A. Ostanek, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2024; H. Odrowąż-Szukiewicz, *Świadkowie wydarzeń 1918–1922*, Bellona, Warszawa 1990; A.A. Ostanek, *Trudne Wielkiej Wojny początki. Wspomnienia Zygmunta Hawlinga ze służby na froncie galicyjskim*, [w:] *Bieszczadzkie Lwy 1914/1915*, t. 2, *Krew na poloninach. Wielka Wojna na brzegach Sanu i jej skutki*, red. A. Olejko, K. Rejman, Carpathia, Rzeszów 2024, s. 231–246; A.A. Wawryniuk, *Ojczyzna w potrzebie... Polonia amerykańska wobec Polski w obu wojnach światowych*, Miltiprof, Chełm–Lublin 2020.

Młody Wilhelm Kalwas

I wojny światowej ochotnik, żołnierz Legionów Polskich, szeregowiec, później podoficer zawodowy Wojska Polskiego.

Wilhelm Maciej Kalwas urodził się 4 lipca 1896 roku w Suczawie na Bukowinie⁶. Był najmłodszym synem Macieja (1846–1906) i Sydonii z Wakszyców (1843–1926). Jego ojciec, Maciej Kalwas, powstaniec styczniowy, był z zawodu ślusarzem, początkowo mieszkał w Krakowie, potem w Paszkanach (Rumunia), a następnie w Stanisławowie (od 1872), gdzie pozostał do końca życia. Matka całe życie poświęciła wychowaniu dzieci. W 1921 roku, jako wdowa po powstańcu, wystąpiła do Ekspozytury Okręgowej Sekcji Opieki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Stanisławowie o dożywotnią pensję po mężu, którą otrzymała po przedłożeniu stosownych dokumentów, w kwocie 114 zł na miesiąc⁷.

⁶ Wojskowe Biuro Historyczne – Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: WBH-CAW), sygn. AP 1769.89.2121. Główna Karta Ewidencyjna Wilhelma Kalwasa.

⁷ J. Łosowski, *Stanisławowscy Kresowiaci – Kalwasowie i Łosowscy*, Wydawnictwo Elpil, Warszawa 2021, s. 102–104.

Jak więc widać, rodzina Kalwasów poszczycić się mogła patriotycznymi tradycjami. Potwierdza to także cała droga życiowa Wilhelma. Jak wynika z zachowanych dokumentów archiwalnych, przechowywanych w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie oraz materiałów, jakie zachowały się u jego syna – Andrzeja, już w wieku 16 lat, tj. w maju 1912 roku Wilhelm Kalwas trafił do Związku Strzeleckiego. Przez pierwszy okres działał w drużynie w Horodence (do maja 1914 roku), po czym – z racji przeprowadzki w połowie 1914 roku do Stanisławowa – przeniósł się także do tamtejszej drużyny. Wydaje się, że to w tej organizacji, w połączeniu z wychowaniem w domu, ukształtował się jego charakter. Działalność patriotyczną prowadził pod pseudonimem „Jerzy Lenart”. Do wybuchu I wojny światowej uczęszczał do 7-klasowej szkoły realnej, a następnie kształcił się na kursach rolniczych. Jak sam podawał w okresie międzywojennym – był z wykształcenia agronomem⁸.

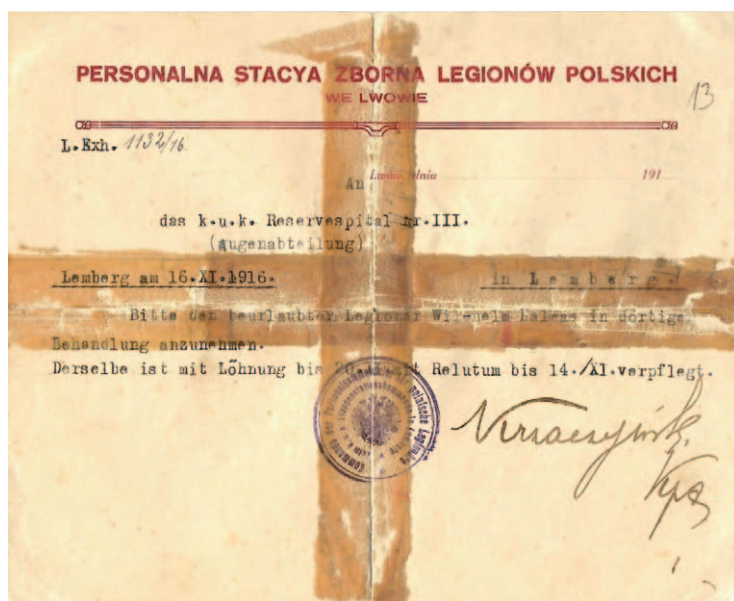
W momencie wybuchu wojny nie chciał pozostawać na uboczu. Dnia 10 sierpnia 1914 roku, wraz z drużyną stanisławowską, zgłosił się do Drużyn Bartoszewskich powstających przy Legionie Wschodnim. W obliczu jego rozwiązania w Rabce, przedostał się do Krakowa i został wcielony 28 sierpnia 1914 roku do 1. Pułku Piechoty I Brygady Legionów Polskich⁹.

Od tej pory Wilhelm Kalwas wziął udział we wszystkich bitwach i potyczkach, jakie jesienią i zimą 1914 roku stoczył pułk. Uczestniczył także w słynnej bitwie pod Łowczówkiem, która miała miejsce w dniach 22–25 grudnia 1914 roku. Warto przybliżyć jej przebieg choć w krótkim zarysie, aby zrozumieć wagę tego wydarzenia. Była ona też istotnym wydarzeniem w życiu Wilhelma Kalwasa.

Wobec ofensywy Rosjan w Galicji, dowództwo Cesarsko-Królewskiej Armii przystąpiło do działań zmierzających do wyprowadzenia kontrofensywy. Udało się to po bitwie pod Limanową, jednak nie na długo, bowiem ofensywa austro-węgierska również załamała się i Rosjanie ponownie przejęli inicjatywę. Ze względu na fakt, że Rosjanie przerwali linię frontu i Austriakom zaczęło grozić okrążenie, dowództwo 4. C.K. Armii powierzyło zadanie powstrzymania Rosjan właśnie Brygadzie Legionów Polskich, która przebywała od

⁸ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Główna Karta Ewidencyjna Wilhelma Kalwasa.

⁹ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Życiorys Wilhelma Kalwasa napisany 18 IV 1937 r.

Zaświadczenie Wilhelma Kalwasa z pobytu w szpitalu

12 grudnia 1914 roku w Nowym Sączu, gdzie rozpoczął się proces jej reorganizacji. Ze względu na nieobecność Józefa Piłsudskiego, Brygadą dowodził wówczas ppłk Kazimierz Sosnkowski¹⁰.

Szeregowy Wilhelm Kalwas służył wówczas, jak sam wspominał, w plutonie dowodzonym przez ppor. Franciszka Sękara, ps. „Mazur”, w składzie kompanii dowodzonej przez por. Konrada (?) Kędzierskiego, w batalionie, na czele którego stał kpt. Leon Berbecki. Dowódcą pułku był mjr Edward Rydz, ps. „Śmigły”¹¹.

Polacy przystąpili do ataku na wyznaczone pozycje 22 grudnia „z marszu”. 1. Pułk Piechoty, mając rozkaz zdobycia wzgórza nr 360, walczył bagnietami, kolbami karabinów oraz saperkami. Zadanie zostało wykonane. Cały dzień 23 grudnia i w nocy z 23 na 24 grudnia trwały zażarte walki z Rosjanami, którzy miejscami zbliżyli się do pozycji polskich na 50 metrów. W ciągu całego 24 grudnia trwały nadal walki, po czym doszło w dowództwie do nieporozumienia, na

¹⁰ S. Pomarański, *Zarys historii wojennej 1-go Pułku Piechoty Legionów*, Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa 1931, s. 14.

¹¹ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Przebieg pracy niepodległościowej Wilhelma Kalwasa, spisany 22 III 1937 r.

skutek którego wydano rozkazy, w myśl których Brygada wycofała się z zajmowanych pozycji. To spowodowało, że pozycje te ponownie trzeba było zdobywać. Walki 25 grudnia były szczególnie zacięte, bowiem ze względu na warunki pogodowe i ciągłe natarcia Rosjan, walczone najczęściej na bagnety. Wyrwa w froncie została na czas walk „załatana”, jednak okupione zostało to stratami Brygady na poziomie 128 zabitych (w tym 38 oficerów) oraz 342 rannych¹².

Ostatniego dnia walk, tj. 25 grudnia Wilhelm Kalwas, na skutek silnego uderzenia kolbą karabinu w głowę, został ciężko ranny. Stracił wówczas przednie zęby i miał złamany nos, a w efekcie naruszenia nerwów wzrokowych stracił wzrok na okres sześciu tygodni. Co ciekawe, początkowo został umieszczony na liście poległych. Aż do wiosny 1915 roku przebywał w szpitalu w Teplitz-Schonau (Cieplice Zdrój). Tu pozostawał pod opieką austriackiego lekarza – Ernsta Krupa, który zalecał mu na początku 1915 roku kontynuowanie rekonwalescencji i zdecydowanie zakazywał powrotu do wojska, na front. 3 kwietnia Kalwas powrócił do 1. Pułku Piechoty Legionów. Zgodnie z orzeczeniem komisji lekarskiej, działającej przy Komendzie Wojskowej w Morawskiej Ostrawie z 17 maja 1915 roku, został wydalony ze służby. Nie chciał jednak rezygnować z udziału w walkach o Polskę. Zdobywając konia, dołączył powtórnie do 1. Pułku Piechoty Legionów.

W szeregach tego pułku przeszedł zdecydowaną większość swojego szlaku bojowego w Legionach. Walczył pod Konarami, pod Tarłowem i w całej kampanii wołyńskiej. W 1917 roku został przeniesiony do 2. Pułku Ułanów Legionów Polskich, w szeregach którego walczył aż do momentu internowania w Synowódzku Wyżnym. W międzyczasie awansował do stopnia kaprała. Ukończył także Szkołę Podchorążych Kawalerii przy 2. Pułku Ułanów w Mińsku Mazowieckim. Zgodnie z zachowanymi dokumentami, od 11 stycznia do 9 marca 1917 roku przebywał w Szpitalu Rezerwowym Nr 2 w Wiedniu. Stamtąd odszedł do wiedeńskiej Stacji Zbornej Legionów Polskich. W październiku 1917 roku znalazł się w wykazie rezerwy Polskiego Korpusu Posiłkowego, 21 listopada 1917 roku został przeniesiony do Dowództwa Uzupełnień rzeczowego Korpusu¹³.

¹² S. Pomarański, op. cit., s. 14–17; *Spis oficerów i żołnierzy poległych pod Łowczówkiem w dniach 22–25 grudnia 1914*, [b.m.] 1915.

¹³ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Wyciąg ewidencyjny nr 4052 „Wilhelm Kalwas”.

Podobizna Wilhelma Kalwasa narysowana w 1917 roku. Autor nieznan

16 lutego 1918 roku został rozwiązany Polski Korpus Posiłkowy. Wilhelm Kalwas, w stopniu kaprała, w obliczu internowania żołnierzy i transportowania ich do obozu w Huszcie, 17 lutego 1918 roku zbiegł z transportu. Po zaopatrzeniu się w Krakowie w niezbędne dokumenty, przekroczył dawną granicę austro-węgiersko-rosyjską i ukrywał się w Proszowicach, w powiecie miechowskim pod pseudonimem „Tadeusz Połaniecki”. Tu włączył się w prace miejscowej komórki Polskiej Organizacji Wojskowej. W tym czasie prowadził działalność werbunkową na rzecz organizacji.

W sierpniu 1918 roku został aresztowany przez żandarmerię i jako były legionista umieszczony w areszcie, w Koszarach Siemiradzkiego w Krakowie. Opuścił je dopiero w wyniku amnestii. Udał się wówczas do Stanisławowa, gdzie także szybko włączył się w działalność niepodległościową. Od 18 listopada 1918 roku do 30 maja 1919 roku był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej w okręgu stanisławowskim. Nie był to czas łatwy, bowiem do 27 maja 1919 roku Stanisławów i Ziemia Stanisławowska pozostawały pod rządami Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej, będącej w stanie

wojny z Polską. Wszyscy aktywnie działający wówczas w stowarzyszeniach i organizacjach z tego regionu Polacy byli *de facto* w różny sposób zaangażowani w walki o przynależność tych ziem do Rzeczypospolitej. Jednocześnie wszyscy oni podlegali ścisłej inwigilacji przez władze ukraińskie i w przypadku najmniejszych podejrzeń, byli aresztowani lub internowani¹⁴.

Po wyzwoleniu Stanisławowa Wilhelm Kalwas wstąpił na ochotnika do będącego w mieście na postoju 9. Pułku Ułanów. Od tej pory służył w tym pułku, w międzyczasie został awansowany ze stopnia kaprała do stopnia wachmistrza. Walczył na Wołyniu, a następnie brał udział w wyprawie kijowskiej. Był ranny w nogę w walkach pod Koziatynem 27 kwietnia 1920 roku, skutkiem czego cierpiał później na częściowy bezwład prawej stopy. Zagon na Koziatyn był rajdem polskiej kawalerii, przeprowadzonym w dniach 25–27 kwietnia 1920 roku, mającym na celu zdobycie Koziatyna, będącego istotnym węzłem kolejowym, położonym na południowy zachód od Kijowa. Warto dodać, że miejscowość znajdowała się wówczas 140 km od linii frontu¹⁵.

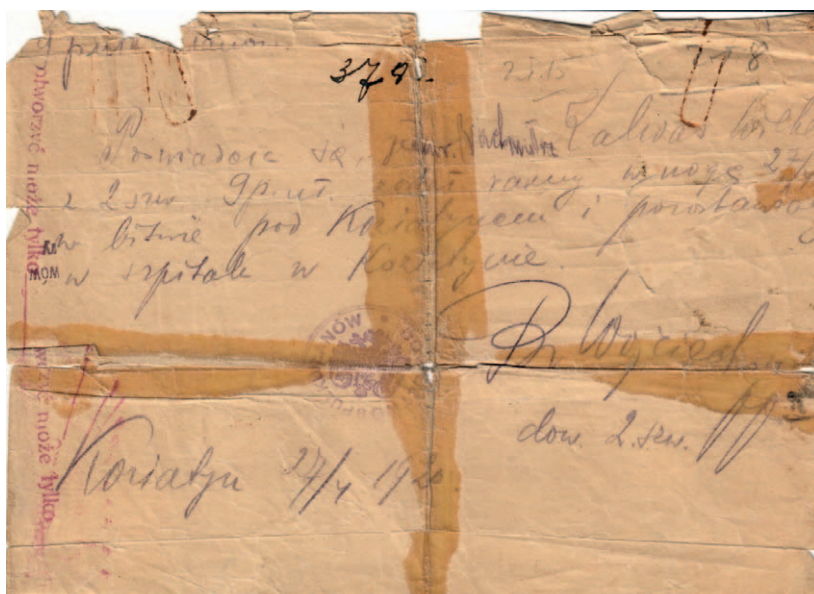
Po pobycie w szpitalu we Lwowie bezskutecznie próbował powrócić do swojego oddziału. Z jeszcze nie do końca zagojoną raną zgłosił się do dowództwa Małopolskich Oddziałów Armii Ochotniczej we Lwowie. Przydzielony został do II Dywizjonu Jazdy dowodzonego przez mjr. Romana Abrahama, służąc w szwadronie pod wodzą rtm. Tadeusza Krynickiego¹⁶.

Po likwidacji Małopolskich Oddziałów Armii Ochotniczej 20 października 1920 roku, wstąpił do 209. Pułku Ułanów w charakterze instruktora (przydzielony do szwadronu zapasowego). Z powodu wciąż niewyleczonej kontuzji nogi 15 listopada tego samego roku znalazł się w Szpitalu Nr 5 we Lwowie. 1 grudnia 1920 roku awansowany

¹⁴ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Formularz zeznań Wilhelma Kalwasa dotyczący służby w POW z 18 IV 1937 r.; Zaświadczenie Komisji Kwalifikacyjnej Polskiej Organizacji Wojskowej przy Wojskowym Biurze Historycznym z 19 II 1938 r. Szerzej o sytuacji w Stanisławowie w latach okupacji ukraińskiej vide: A.A. Ostanek, *Z ruinami w tle... Stan bezpieczeństwa w Stanisławowie w (po)wojennej rzeczywistości lat 1919–1921*, [w:] *W obliczu nowej rzeczywistości. Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w latach 1918–1923*, t. 1, *Polityka – Wojskowość*, red. M. Kardas, A.A. Ostanek, P. Semków, Wydawnictwo Elipł, Warszawa–Iwano-Frankiwnsk 2018, s. 177–193.

¹⁵ J. Tatara, *Zarys historii wojennej 9-go Pułku Ułanów*, Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa 1929, s. 9.

¹⁶ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Karta ewidencyjna Wilhelma Kalwasa.

Zaświadczenie potwierdzające odniesienie przez Wilhelma Kalwasa ran w bitwie pod Koziatynem

do stopnia podporucznika. Po wyjściu ze szpitala 10 marca 1921 roku trafił do 22. Pułku Ułanów, z którym związany był przez kolejnych 12 lat. W 1921 roku został zweryfikowany w stopniu porucznika (lokata 359), ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 roku¹⁷.

Kiedy po odzyskaniu niepodległości w stosunku do wszystkich żołnierzy-ochotników dokonywano podsumowania ich działalności, Wilhelmowi Kalwasowi zaliczono na poczet służby wojskowej, liczonej za okres od dnia wstąpienia do 1 listopada 1918 roku, dokładnie cztery lata, trzy miesiące i dwa dni¹⁸. Oznacza to, że faktycznie właściwie cały okres trwania I wojny światowej został mu zaliczony na poczet służby.

Za swą działalność niepodległościową oraz udział w walkach, w 1932 roku został odznaczony Krzyżem Niepodległości (przedstawiony do odznaczenia Krzyżem Niepodległości z Mieczami, jednak procedury nie zostały zakończone przez wybuchem II wojny świato-

¹⁷ Lista starszeństwa oficerów zawodowych. Załącznik do Dz. Pers. 13/22, Warszawa 1922, s. 172.

¹⁸ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Główna Karta Ewidencyjna Wilhelma Kalwasa.

Zaświadczenie potwierdzające działalność Willhelma Kalwas w Polskiej Organizacji Wojskowej w Stanisławowie od 18 listopada 1918 do 30 maja 1919 roku

wej), Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918–1921, jak również Odznaką za dwukrotne zranienie.

Jak wspomniano, Wilhelm Kalwas przez cały okres międzywojenny pełnił służbę w Wojsku Polskim, awansując w 1928 roku do stopnia rotmistrza (lokata 15), a w 1935 roku majora (lokata 9)¹⁹. W latach 1921–1933 służył w 22. Pułku Ułanów, zajmując różne stanowiska służbowe (m.in. dowódca plutonu, dowódca szwadronu szkolnego i zarazem dowódca szkoły podoficerskiej, dowódca szwadronu liniowego). W międzyczasie ukończył także ośmiomiesięczny kurs dla dowódców szwadronów

¹⁹ „Dziennik Personalny MSWojsk.” 1928, nr 6; „Dziennik Personalny MSWojsk.” 1935, nr 9.

w Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu. 18 marca 1933 roku przeniesiony został do Korpusu Ochrony Pogranicza do Szwadronu „Nowo-Święciany”. W okresie od stycznia do czerwca 1934 roku brał udział w kursie w Centrum Wyszkożenia Piechoty w Rembertowie, skąd wrócił do KOP. 5 sierpnia 1935 roku przeniesiony z kolei do 8. Pułku Strzelców Konnych, gdzie zajął stanowisko dowódcy szwadronu zapasowego. 15 kwietnia 1937 roku został przeniesiony do 4. Dywizji Piechoty na stanowisko komendanta Przysposobienia Wojskowego Konnego Dywizji. Od 4 czerwca 1938 roku był w 7. Pułku Strzelców Konnych na stanowisku II zastępcy dowódcy pułku²⁰.

W latach 1921–1922 ukończył Prywatne Gimnazjum z prawami publicznymi w Borysławiu, po czym w 1923 roku złożył egzaminy maturalne przed Komisją Egzaminacyjną dla oficerów przy Dowództwie Okręgu Korpusu nr X. Dwukrotnie się ożenił – z Zofią Bronisławą Tyniecką *primo voto* Czarnecką w 1927 roku (zmarła w 1932 roku) oraz Jadwigą z Majewskich w 1935 roku. Doczekał narodzin dwóch synów – Andrzeja (ur. 1936 we Włodawku) i Janusza (ur. 1947 w Warszawie)²¹.

Wziął udział w wojnie polsko-niemieckiej 1939 roku, służąc w 7. Pułku Strzelców Konnych na stanowisku I zastępcy dowódcy pułku (został nim 28 sierpnia 1938 roku). Brał udział w obronie Warszawy, jako oficer łącznikowy przy prezydencie stolicy, Stefanie Starzyńskim. Formalnie przebywał w niewoli od 29 września, jednak realnie w szpitalu dla jeńców w Błoniu pod Warszawą od 30 września do 14 grudnia 1939 roku. W trakcie okupacji mieszkał i pracował m.in. w Siedlcach oraz krótko w Drzewicy. Po wojnie wstąpił ponownie do Wojska Polskiego, gdzie doczekał się awansu do stopnia podpułkownika. Jako przedwojenny oficer zawodowy był prześladowany przez władze komunistyczne. Wydalony z wojska, na skutek spreparowanych dowodów zdegradowany w styczniu 1949 roku do stopnia szeregowego. Dopiero w okresie odwilży został zrehabilitowany, z przywróceniem w 1957 roku posiadanego stopnia podpułkownika²².

²⁰ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1928; Roczna lista kwalifikacyjna za rok 1938; WBH-CAW, sygn. TAP 27.53.92. Zeszyt ewidencyjny Wilhelma Kalwasa.

²¹ WBH-CAW, sygn. AP 1769.89.2121. Wyciąg z metryk z 5 XII 1927 r.; Świadectwo urodzenia Andrzeja Kalwasa z 14 IV 1937 r.; WBH-CAW, sygn. TAP 27.53.92. Zeszyt ewidencyjny Wilhelma Kalwasa.

²² Szerzej – vide: WBH-CAW, sygn. TAP 27.53.92. Zeszyt ewidencyjny Wilhelma Kalwasa.

Do końca wierny swym przekonaniom, nie otrzymał po wojnie ani odpowiedniej pracy, ani godnej emerytury. Zmarł 1 lutego 1978 roku, przy czym kontuzje z okresu lat wojny 1914–1920, jak również nadszarpnięte w latach stalinowskich przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa zdrowie, z biegiem czasu dawały mu się we znaki coraz bardziej. To jednak temat na inną historię – zmagania Wilhelma Kalwasa o wolność i niepodległość Polski, a także o godność żołnierską i ludzką.

Adam Adrian Ostanek

Odnaczenia Wilhelma Kalwasa nadane
w okresie międzywojennym oraz po
II wojnie światowej

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Rodzinne Andrzeja Kalwasa (syna Wilhelma Kalwasa)
Wojskowe Biuro Historyczne – Centralne Archiwum Wojskowe
w Warszawie

Źródła drukowane

„Dziennik Personalny MSWojsk.” 1928, 1935.

Lista starszeństwa oficerów zawodowych. Załącznik do Dz. Pers. 13/22,
Warszawa 1922.

Spis oficerów i żołnierzy poległych pod Łowczówkiem w dniach 22–25 grud-
nia 1914, [b.m.] 1915.

Wspomnienia

Hawling Zygmunt, *Pamiętnik wojenny z lat 1914–1921* (oryginał rękopi-
sowy w trakcie opracowywania przez autora).

Łowicka droga do Niepodległej. Pamiętnik wojenny Zygmunta Hawlinga
(1914–1921), wstęp i opracowanie A.A. Ostanek, Grupa Wydaw-
nicza FNCE, Poznań 2024.

Łosowski Jerzy, *Stanisławowscy Kresowiaci – Kalwasowie i Łosowscy,*
Wydawnictwo Elpil, Warszawa 2021.

Szyłkiewicz Stefan, *Wspomnienia z wojny 1918–1920 ułana 13. Pułku*
Ułanów Wileńskich, wprowadzenie i opracowanie D. Maksimiuk,
Wydawnictwo IPN, Białystok–Warszawa 2018.

Opracowania

Kopański Tomasz, *Walczeni na polu chwały. Żołnierze polscy w wojnie*
z Rosją Sowiecką 1919–1920, Wydawnictwo WCEO, Warszawa
2010.

Odrowąż-Szukiewicz Hanna, *Świadkowie wydarzeń 1918–1922, Wy-*
dawnictwo Bellona, Warszawa 1990.

Ostanek Adam Adrian, *Trudne Wielkiej Wojny początki. Wspomnienia*
Zygmunta Hawlinga ze służby na froncie galicyjskim, [w:] Bieszczadz-
kie Lwy 1914/1915, t. 2, Krew na poloninach. Wielka Wojna na brzegach
Sanu i jej skutki, red. A. Olejko, K. Rejman, Wydawnictwo Carpa-
thia, Rzeszów 2024.

Ostaniek Adam Adrian, *Z ruinami w tle... Stan bezpieczeństwa w Stanisławowie w (po)wojennej rzeczywistości lat 1919–1921*, [w:] *W obliczu nowej rzeczywistości. Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w latach 1918–1923*, t. 1, *Polityka – Wojskowość*, red. M. Kardas, A.A. Ostaniek, P. Semków, Wydawnictwo Elipl, Warszawa–Iwano-Frankiwnsk 2018.

Pomarański Stefan, *Zarys historii wojennej 1-go Pułku Piechoty Legjonów*, Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa 1931.

Tatara Jan, *Zarys historii wojennej 9-go Pułku Ułanów*, Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa 1929.

Wawryniuk Andrzej Antoni, *Ojczyzna w potrzebie... Polonia amerykańska wobec Polski w obu wojnach światowych*, Wydawnictwo Militprof, Chełm–Lublin 2020.

Secondary Fathers of Independence. Wilhelm Kalwas (1896–1978)

Key words

Wilhelm Kalwas, World War I, Polish Legions, Polish Army, Second Polish Republic

Summary

Each successive anniversary of independence becomes an opportunity to discuss the biographies of the Fathers of Independence. There is still, unfortunately, a lack of research dedicated to people who could be called the secondary Fathers of Independence, i.e. those who, as volunteers, privates, fought for Poland on all fronts of World War I. The purpose of the article is to present the figure of Wilhelm Kalwas, who, like hundreds of thousands of Poles, faced the war of 1914–1918, and then fought as a volunteer for the borders of the reborn Republic and stood up to fight with arms in hand. The source basis of the work is archival materials collected at the Central Military Archives, as well as documents kept by his son Andrzej. In addition, scholarly studies on the activities of the Polish Legions and memoirs were used. The illustrative materials are from the collection of Andrzej Kalwas.